ทาง ๕ สาย

ของ

พระราชสิทธิ์มุนี (โชดก ป.๙)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายแต้ม คงใหญ่

น วัดเจ้าอาม ต.บางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๖

ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ วัดบวรนิเวศวิหาร
๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

คำอนุโมทนา

ทหราปิ จ เย วุฑฺฒา เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
อฑฺฒา เจว ทลิทฺทา จ สพฺเพ มจฺจุปรายนา ฯ

ทั้งคนหนุ่ม ทั้งคนแก่ ทั้งคนโง่ ทั้งคนฉลาด ทั้งคนร่ำรวย ทั้งคนยากจน ล้วนมีความตายเป็นที่ไปในเบื้องหน้า อุปมาเหมือนหม้อดินทุกชนิด ทั้งใบเล็ก ทั้งใบใหญ่ ทั้งเผาสุก ทั้งเผาดิบ ล้วนมีความแตกเป็นที่สุด ฉันใด ชีวิตของเราท่านทั้งหลายก็ฉันนั้น ฯ

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว ฯ

ควรรีบทำความดีเสียในวันนี้ ใครเล่าจะรู้ได้ว่า ความตายจะมาถึงในวันพรุ่งนี้ ฯ

เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๑๖ คุณโยมทรัพย์ คงใหญ่ พร้อมด้วยลูกชาย คือนาวาเอกสมบัติ คงใหญ่ ได้มาติดต่อขออนุญาตพิมพ์หนังสือ "ทาง ๕ สาย" เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ในงานฌาปนกิจศพ นายแต้ม คงใหญ่ กำหนดวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๖ ณ เมรุวัดเจ้าอาม อ. บางกอกน้อย

กรุงเทพมหานคร ข้าพเจ้ามีความยินดี อนุญาตให้พิมพ์แจกได้ตามความประสงค์ พร้อมทั้งขออนุโมทนาสาธุการด้วย ขออำนาจแห่งกุศลผลบุญนี้ จงเป็นธัมมิกาวิถีปกป้องรักษาท่านเจ้าภาพและท่านที่รับแจกหนังสือนี้ ให้พากันอยู่เย็นเป็นสุข หายทุกข์ หายโศก หายโรค หายภัย เจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ พร้อมด้วยปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติตลอดกาลเป็นนิตย์

อนึ่ง ขอกุศลผลบุญนี้ จงอำนวยหิตานุหิตประโยชน์โสตถิผลแด่ นายแต้ม คงใหญ่ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้น ๆ ด้วยเทอญ.

ขออนุโมทนา

(พระเทพสิทธิมุนี)

พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ที่ปรึกษาคณะพระธรรมทูตสายประเทศอังกฤษ

นายแต้ม คงใหญ่

ชาตะ ๖ เมษายน ๒๔๔๐

มรณะ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๕

ประวัติ นายแต้ม คงใหญ่

นายแต้ม คงใหญ่ เป็นชาวสวนตลิ่งชัน เกิด เมื่อวันอังคารที่ ๖ เมษายน ๒๔๔๐ ตรงกับปีระกา ที่บ้านหมู่ที่ ๘ ตำบลตลิ่งชัน อำเภอตลิ่งชัน จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรนายพ่วง และนางพริ้ง คงใหญ่ มีพี่ น้องร่วมบิดามารดา เดียวกัน ๔ คนคือ

๑. นายเคลือบ คงใหญ่
๒. พระอธิการ นาค คงใหญ่ (ถึงแก่กรรม)
๓. นายแต้ม คงใหญ่ (ถึงแก่กรรม)
๔. นางเครื่อง อยู่ร่มพฤกษ์

นายแต้ม คงใหญ่ เมื่อเยาวัย ได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสำนักเรียนวัดตลิ่งชัน กับพระอาจารย์ เปรม จนมีความรู้อ่านออกเขียนได้ เมื่ออายุ ๒๐ ปี ได้รับเกณฑ์ เป็นพลตำรวจ อยู่ ๒ ปี เมื่อครบเกณฑ์ก็ออกมาอุปสมบท อยู่ที่วัดตลิ่งชันนานถึง

๓ พรรษา เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ก็ยึดอาชีพทำสวนตลอดมา และได้เข้าสู่พิธีมงคลสมรส กับ นางสาวทรัพย์ แก้วเขียว มีบุตรและธิดารวม ๕ คน คือ

๑. นางพูลสิน สุวรรณลมัย (สมรสกับนายบรรเทา สุวรรณลมัย)

๒. นาวาเอกสมบัติ คงใหญ่ ร.น. (สมรสกับ นางสาวไพฑูรย์ ศิริครอง)

๓. นางสาวสมบูรณ์ คงใหญ่

๔. นางสำอางค์ มีชูกรณ์ (สมรสกับ เรืออากาศเอกเลื่อน มีชูกรณ์)

๕. นางทองคำ ศัตรูลี้ (สมรสกับ นายแสงตะวัน ศัตรูลี้)

นายแต้ม คงใหญ่ ได้เริ่มป่วย ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ เนื่องจากอุบัติเหตุ ทำให้เข่าข้างซ้ายบวม ไม่สามารถจะเดินได้โดยสะดวก ได้เข้ารักษาพยาบาลอยู่ที่ ร.พ. กรมแพทย์ทหารเรือประมาณ ๑ เดือน พออาการทุเลา ก็กลับมารักษาตัว

อยู่ที่บ้าน จนอาการดีขึ้นเป็นลำดับแต่ไม่สามารถจะออกไปทำ-สวนได้ตามเดิม คงพักผ่อนอยู่ที่บ้านเป็นปกติ ครั้นเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๕ นายแต้ม คงใหญ่ ได้ล้มป่วยลง โดยมีอาการไข้สูง และปวดตามข้อ ได้รับการรักษาเยี่ยวยาจากแพทย์หญิง สมบูรณ์ ศรีกสิกุล จนอาการดีขึ้นระยะหนึ่งก็เริ่มมีโรคอื่นเข้าแทรก ถึงแม้จะได้รับการรักษาเยี่ยวยาอย่างไรก็-ตาม อาการก็ไม่ดีขึ้น จนในที่สุด ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบเมื่อวันเสาร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๕ เวลา ๑๙.๒๕ น.รวมอายุได้ ๗๕ ปี ๓ เดือน เศษ

อาลัยคุณพ่อ

คุณพ่อเป็นชาวสวนโดยกำเนิด นับแต่ลูก ๆ จำความได้ ก็รู้ว่าคุณพ่อจะต้องไปทำสวนทุกวัน เมื่อคุณพ่อกลับจากสวน ก็มักจะมีผลไม้ติดมือมาด้วย จนลูก ๆ แย่งกันเปิดประตูรับคุณพ่อ ในสมัยนั้นลูก ๆ ไม่ได้คิดเลยว่า คุณพ่อไปสวนไปทำอะไรบ้าง จนเมื่อเห็นต้นไม้ในสวนทุกแห่งเต็มไปหมด เกือบไม่มีที่ว่าง และได้ผลเป็นที่น่าชื่นชม จึงคิดได้ว่าต้นไม้เหล่านี้เป็นฝีมือคุณพ่อปลูกคนเดียวทั้งสิ้น คุณพ่อทำงานหนักมาก หลังจากมีน้ำท่วมใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ เพราะน้ำท่วมสวน ต้นไม้ตาย ต้องปลูกใหม่ทั้งหมด คุณพ่อทำสวนด้วยความมานะอดทน ไม่เคยบ่นถึงความเหนื่อยยาก มีคุณแม่ช่วยเมื่อเวลาเก็บผลไม้ คุณพ่อมีลูกผู้หญิงเป็นส่วนมาก จึงไม่ได้ช่วยคุณพ่อทำสวน และมีลูกผู้ชายเพียงคนเดียวซึ่งต้องศึกษาเล่าเรียน และรับราชการจึงไม่มีโอกาสช่วยทำสวนเช่นกัน ในระยะหลังที่คุณพ่อเริ่มป่วย และไม่สามารถออกไปทำสวนได้อีก คุณพ่อก็ยังอุตส่าห์พายเรือไปดูสวน เมื่อมีความสุขทางใจเมื่อเห็นต้นไม้ที่คุณพ่อปลูก

คุณพ่อเป็นผู้ที่สนใจในข่าวสารการเมืองทั่วไป คุณพ่อจะอ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำ ฟังวิทยุ และดู T.V. ภาคข่าว และสามารถจดจำเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ คุณพ่อเป็นผู้ที่รักครอบครัว และยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา จะไปทำบุญที่วัดนครป่าหมาก ซึ่งอยู่ใกล้บ้านเป็นประจำ คุณพ่อปฏิบัติตนตามหลักศีล ๕ ไม่เคยทำให้ผู้ใดเดือดร้อน จึงเป็นที่รักใคร่นับถือ ของบรรดาเพื่อนบ้านโดยทั่วไป

คุณพ่อได้เริ่มป่วยหนัก เมื่อปลายเดือน พฤษภาคม ๒๕๑๕ ด้วยอาการไข้ขึ้นสูง ถึงแม้จะได้รับการเยียวยาอาการก็ไม่ทุเลา และต่อมามีโรคปวดกระดูกเข้าแทรกจึงทำให้คุณพ่อมีอาการเจ็บปวดมาก แต่คุณพ่อก็ยังสติดีทุกประการ ได้สั่งเสียเรื่องต่าง ๆ อย่างรอบคอบ และในนาทีที่ใกล้จะสิ้นใจคุณพ่อก็ยังบอกไว้ว่า *"ใกล้จะสิ้นใจแล้ว"*

ชีวิตของคุณพ่อได้สูญสิ้นไปแล้ว เหลือแต่ความดีของคุณพ่อที่สร้างหลักฐานให้แก่ลูก ๆ เป็นปึกแผ่นต่อไป ลูกขอ

อธิษฐานให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อจงประสบแด่ความสุขสงบในสัมปรายภพ และถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้ได้เกิดเป็นลูกของคุณพ่ออีก

ลูก ๆ ของคุณพ่อ

ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน

(คุณแม่และลูก ๆ ๕ คน)

อาลัยคุณตา

แปดกรก ฎาคม ระทมจิต
คุณตาจาก มวลมิตร ที่รักใคร่
จากคุณยาย จากลูก ผูกพันธ์ไป
ทิ้งอาลัย ความเศร้า เผาดวงจินต์
คำสั่งลา พาใจ ให้โศกศัลย์
นั่งเฝ้าล้อม พร้อมกัน วันสูญสิ้น
น้ำตาหลั่ง อาลัย ใจรวยริน
จวบจนสิ้น สุดท้าย ลมหายใจ
โอ้ คุณตา จากไป ใจสลด
ท้อรันทด ทุกข์ทน และหม่นไหม้
แม้ครวญคร่ำ พร่ำเพรียก เรียกเท่าใด
ยิ่งยากไร กลับมา พาอาวรณ์
ขอดวงวิญ ญาณจง ดำรงมั่น
สู่สวรรค์ เบื้องพิมาน บรรจถรณ์
ไร้ทุกข์ทน ทรมาน ราญริดรอน
สโมสร สุขสันต์ นิรันดร์เทอญ

จาก หลาน

(*รัตนา สุวรรณเลมัย* ประพันธ์)

พระธรรมเทศนา

เรื่อง

ทาง ๕ สาย

ของ

พระราชสิทธิมุนี (โชดก ป. ๙)

พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

แสดงที่วัดยางงาม จังหวัดราชบุรี

๒๗ เมษายน ๒๕๐๑

เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ พุทฺธา เตสญฺจ สาวกา

เอกายเนน มคฺเคน สติปฏฺฐานสญฺญินาติ.

บัดนี้ จะได้แสดงพระธรรมเทศนา เรื่องทาง ๕ สาย เพื่อประดับสติปัญญาของท่านพุทธศาสนิกชน ผู้สนใจใคร่ต่อธรรมปฏิบัติสืบต่อไป

ทาง ๕ สายนั้น คือ.–

๑. *ทางไปอบาย*

๒. *ทางไปมนุษย์*

๓. *ทางไปสวรรค์*

๔. *ทางไปพรหมโลก*

๕. *ทางไปนิพพาน*

อธิบายทางสายที่ ๑

คำว่า "**อบาย**" แปลว่า *ชั่ว ต่ำ เลว* ปราศจากความเจริญ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน

๑. **นรก** แปลว่า *ประเทศที่ปราศจากความสุข* มีแต่ความทุกข์ มีอยู่ ๔๕๗ ขุม คือขุมใหญ่ ๆ มี ๘ ขุมนับตั้งแต่สัญชีวนรก กาฬสุตนรกเป็นต้นไป ถัดนรกใหญ่แต่ละขุมออกไปในทิศทั้ง ๔ แต่ละทิศมีอุสสุทนรกทิศละ ๔ ขุม รวมเป็น ๑๒๘ ขุม ถัดอุสสุทนรกออกไปอีก มียมโลกิยนรกอยู่ทิศละ ๑๐ ขุม รวมเป็น ๓๒๐ ขุม ส่วนขุมใหญ่ที่สุดลึกที่สุดนั้นชื่อว่า โลกันตนรก รวมทั้งสิ้นจึงเป็น ๔๕๗ ขุม คือ.–

๑. *นรกใหญ่*	๘	*ขุม*
๒. *อุสสุทนรก*	๑๒๘	,,
๓. *ยมโลกิยนรก*	๓๒๐	,,
๔. *โลกันตนรก*	๑	,,
รวมเป็น =	๔๕๗	,,

ถาม. อะไรเป็นเหตุนำสรรพสัตว์ไปตกนรกเหล่านี้ ?

ตอบ. โดยมากโทสะเป็นผู้นำไป ดังหลักฐานยืนยันความข้อนี้ ซึ่งปรากฏอยู่ในอัฏฐกถาอัฏฐสาลินีว่า

โทเสน หิ จณฺฑชาติตาย โทสสทิสํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ

เพราะโทสะนั้นเองเป็นเหตุ สัตว์ทั้งหลายจึงไปตกนรกซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกัน กับโทสะ เพราะโทสะมีชาติหยาบมาก

เมื่อสัตว์ไปตกนรกเหล่านี้ ย่อมจะได้รับแต่ความทุกข์ถ่ายเดียว เพราะบาปที่ตนทำไว้นั้นเองเป็นเหตุ เพราะฉะนั้นนรกจึงชื่อว่า **อบาย** ดังบรรยายมาแล้วนั้น

๒. **เปรต** มีอยู่ ๑๒ จำพวก มีตัณเหาชิตาเปรต ปรทตูปชีวิเปรต เป็นต้น บางจำพวกปากเท่ารูเข็มก็มี บางจำพวกถูกไฟเผาอยู่เป็นนิตย์ก็มี บางจำพวกมีไฟพุ่งออกจากปากก็มี บางจำพวกอาศัยทานที่บุคคลอุทิศให้ก็มี

๓. **อสุรกาย** มีร่างกายใหญ่โตกว่าเปรต ชอบอยู่ในที่เยือกเย็น เช่น ภูเขา เป็นต้น

ถาม. อะไรเป็นเหตุนำสรรพสัตว์ไปเป็นเปรต กับอสุรกาย ?

ตอบ. โดยมากโลภะเป็นเหตุ ดังหลักฐานในอัฏฐสาลินีอัฏฐกถา รับรองความข้อนี้ไว้ว่า

เยภุยฺเยน หิ สตฺตา ตณฺหาย เปตฺติวิสยํ อุปปชฺชนฺติ

จริงอยู่ โดยมากสัตว์ทั้งหลายย่อมเกิดเป็นเปรตและอสุรกาย เพราะตัณหาเป็นเหตุ

ถาม. ขอให้ยกตัวอย่างมาประกอบอธิบายด้วย ?

ตอบ. ตัวอย่างในข้อนี้จะได้ยกมาทั้งในอดีตกาลและปัจจุบันกาล คือ

ก. ตัวอย่างในอดีตกาล ได้แก่เปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร โลภกินของที่จะนำไปถวายพระ ตายแล้วได้ไปเกิดเป็นเปรต พึ่งจะได้รับส่วนบุญจากพระเจ้าพิมพิสารในศาสนาของพระพุทธเจ้าของเรานี้

ข. ตัวอย่างในปัจจุบัน มีตระกูลหนึ่ง ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีบุตร ๑๐ คน บิดากำลังสร้างบ้านอยู่ ๒ หลัง

หลังที่ ๑ เสร็จไปแล้ว ส่วนหลังที่ ๒ กำลังหากระดานปูพื้น บังเอิญบิดาเป็นโรคท้องร่วง มีความห่วงในลูกและทรัพย์สมบัติที่ตนครองอยู่มาก มีอาการทรงอยู่ได้ ๓ วันก็ตายไป พอตายแล้ว ปรากฏว่า มาหลอกหลอนต่าง ๆ นานา เช่นเอาสิ่งของอยู่บนขื่อ บนเพดาน ทิ้งมาข้างล่างดังตึงตัง ๆ เหมือนกันกับคนทิ้งลงมาจริง ๆ แต่ก็ไม่มีของตกลงมา ลูกเขยไปซื้อหนังมาไว้ขาย ตากไว้ที่ฉางข้าวเวลากลางคืนเดือนหงาย ๆ เสียงพับหนังเหมือนกับเสียงคน สุนัขเห่าตลอดคืนแต่เวลาคนลงไปดูก็ไม่เห็นมีอะไร ในบ้านนั้นมีคอกม้าอยู่ใต้ถุนบ้านเสียงถอดลิ่มสลักออก แล้วขี่ม้าหนีออกจากคอกไป ครั้นจุดตะเกียงลงไปดูม้าก็ยังยืนอยู่ตามเดิม ข้อนี้แสดงว่าผู้ตายนั้นได้ไปเกิดเป็นเปรตเพราะโลภะคือความห่วงสมบัติเป็นเหตุ

ค. ตัวอย่างในปัจจุบันอันใกล้อีกคือเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ นี้เองมีหญิงนางหนึ่งมีศักดิ์สูง คือเป็นถึงท่านผู้หญิง วันหนึ่งญาติได้อาราธนาพระอาจารย์กรรมฐานรูปไปแสดงธรรมเรื่องกรรมฐานให้ฟังแจกทาง ๕ สายนี้แหละให้เห็นอย่างละเอียด

ละออ ท่านผู้หญิงนั้นเกิดความเลื่อมใสใคร่จะปฏิบัติแต่ยังขอผลัดว่า รอไปอีกสัก ๖ เดือนพอให้ได้แบ่งทรัพย์สมบัติให้ลูกก่อนจึงจะไปเข้ากรรมฐาน อยู่มาได้ประมาณ ๑ เดือน ได้ไปดูเขาทำพิธีที่หลักเมืองเป็นลมล้มลงเส้นโลหิตฝอยแตก ไปอยู่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ประมาณ ๑ เดือนก็เลยตาย ครั้นตายแล้วมาหลอกหลอนลูก ๆ หลาน ๆ นานาประการ เช่นแสดงให้เห็นรูปร่างจริง ๆ บ้างแหวกม่านออกมาบ้างเอามือลูบศีรษะบ้าง เดินวนอยู่รอบ ๆ มุ้งตลอดคืนบ้าง แม้ทุกวันนี้ก็ยังปรากฏอยู่เป็นครั้งคราว ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า เพราะโลภะ คือความห่วงทรัพย์สมบัติเป็นเหตุ ในเวลาตายจึงได้มาเกิดเป็นเปรตแสดงให้ลูก ๆ หลาน ๆ เห็นเป็นสักขีพยานจริง ๆ เช่นนี้

๔. **สัตว์ดิรัจฉาน** มีมาก เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หมู หมา เป็ด ไก่ แก หนู กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น โดยส่วนมากโมหะเป็นผู้นำ ไปดังมีหลักฐาน ปรากฏอยู่ในอัฏฐสาลินีอัฏฐกถาว่า

โมเหน หิ นิจฺจํ สมฺมุฬฺหํ ติรจฺฉานโยนิยํ อุปปชฺชนฺติ.

เพราะโมหะนั่นแหละเป็นเหตุ สัตว์ทั้งหลายจึงพากันเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งมีความลุ่มหลงอยู่เป็นนิตย์ ดังนี้

ตัวอย่างในข้อนี้ คือยังมีบุรุษคนหนึ่งเดินทางมาแต่ไกล มีความลำบากและเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า พร้อมทั้งหิวอาหารในทางไกลกันดารด้วย ครั้นถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พุทธศาสนิกชนกำลังพากันถวายอาหารแก่ภิกษุสงฆ์อยู่เพราะวันนั้นเป็นวันที่ชาวพุทธร่วมกันบำเพ็ญกุศลเมื่อชายคนนั้นมาถึงจึงนั่งพักอยู่เพื่อรับเศษอาหารจากพระภิกษุสงฆ์ บังเอิญเขามองไปใต้ธรรมมาสน์ เห็นสุนัขตัวหนึ่งกินอาหารอย่างอิ่มหนำสำราญแล้วนอนหลับอยู่ จึงคิดว่าสุนัขนี้มีบุญมากหนอดีกว่าเราผู้เป็นคนแท้ ๆ พอพระภิกษุสงฆ์ฉันเสร็จเจ้าของทานก็ได้นำอาหารมาเลี้ยงชายคนนั้นอย่างเต็มที่เขาได้รับประทานอย่างสมใจ เพราะเหตุที่เขารับประทานอาหารมากเกินควร อาหารไม่ย่อยเขาก็เลยตายไปในขณะนั้น ก่อนที่จะขาดใจ ภาพสุนัขตัวนั้นก็มาปรากฏแก่เขา พอตายไปจึงได้ไปเกิดในท้องสุนัขตัวนั้น

เป็นลูกโทน คือมีลูกตัวเดียว ทั้งนี้ก็เพราะโมหะเป็นต้นเหตุ ถูกต้องตามหลักฐานดังที่ได้แสดงมานี้

สรุปความว่า ทางสายที่ ๑ นี้ไปอบายภูมิทั้ง ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นผู้นำไป คือ:-

โลภะ นำไปเกิดเป็นเปรต กับอสุรกาย

โทสะ นำไปตกนรก

โมหะ นำไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน

เมื่อเราไปตกนรกก็ดี ไปเกิดเป็นเปรต อสุรกายก็ดี ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ดี ไม่มีโอกาสจะได้สร้างความดี เช่นกับมนุษย์ จะไปฟังเทศน์ จะไปรักษาศีล จะไปเจริญกรรมฐานก็ไม่ได้ เพราะกรรมหนัก กรรมแรงปิดบังไว้ จึงเป็นเหตุให้สรรพสัตว์วนเวียนอยู่ในห้วงกิเลสและกองทุกข์อย่างน่าสะพึงกลัวมาก ฉะนั้น ขอมวลพุทธบริษัทจงพากันทำบุญให้มาก ๆ เถิด จะได้พากันไปเกิดในสุคติ อันปราศจากทุกข์ภัยต่าง ๆ เสียแต่บัดนี้เถิดจะได้ไม่เกิดเสียใจในภายหลัง

เพราะไม่กี่ปีเราก็จะพากันกลับบ้านเก่าอยู่แล้ว ขณะนี้บางคนดุจต้นไม้ใกล้ฝั่ง รอคอยลมคือความตายอยู่ทุกคืนวันเท่านั้น สมเด็จพ่อจึงได้พร่ำสอนไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ หน้าที่ ๓๘๙ ว่า

"อุฏฺฐหถ นิสีทถ โก อตฺโถสุปิเตน โว
อาตุรานํ หิ กา นิทฺทา สลฺลวิทฺธานรุปฺปตํ
อุฏฺฐหถ นิสีทถ ทฬฺหํ สิกฺขถ สนฺติยา

ลุกขึ้นเถิดท่านทั้งหลาย เชิญท่านนั่งเถิด ท่านจะมัวนอนฝันเอาประโยชน์อะไร ในเมื่อชาวโลกทั้งหลายกำลังถูกลูกศร คือความยากจนชั่วร้ายเสียบแทงบ่นปี้อยู่ฉะนี้ ท่านจะมัวหลับอยู่ทำไมจงรีบลุกขึ้นนั่ง จงลงมือศึกษา จงลงมือปฏิบัติเพื่อสันติสุขเดี๋ยวนี้เถิด ดังนี้.

ทางสายที่ ๑ จบ

อธิบายทางสายที่ ๒

คำว่า **"มนุษย์"** นี้ ตามรูปศัพท์บาลี แปลได้หลายอย่าง เช่นแปลว่า *ผู้มีใจสูง ก็ได้* แปลว่า *ผู้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ได้* แปลว่า *ผู้เป็น*

เหล่ากอของผู้รู้ ก็ได้ ผู้ที่จะมาเกิดเป็นมนุษย์ก็เพราะอาศัยธรรมของมนุษย์ คือธรรมประจำมนุษย์ ได้แก่ศีล ๕ ศีล ๕ นี้แหละเป็นคุณธรรมที่จะเสกสรรปั้นคนให้เป็นคน ถ้าใครขาดธรรม คือศีล ๕ ก็จัดว่าเป็นคนไม่เต็มคน เหตุดังนี้ท่านจึงแบ่งมนุษย์ออกเป็น ๕ จำพวก คือ:-

๑. **มนุสฺสเทโว** มนุษย์เทวดา ได้แก่มนุษย์ผู้มีศีล ๕ เป็นนิตย์แล้ว ไม่พอใจอยู่เพียงแค่นั้นยังได้พยายามบำเพ็ญกุศลเพิ่มพูนบารมีอยู่เรื่อย ๆ เช่นให้ทาน ฟังธรรม เรียนธรรม ปฏิบัติธรรม มีหิริ คือความละอายบาป มีโอตัปปะ คือความสะดุ้งกลัวต่อบาปอยู่เสมอ เรียกว่าผู้มีใจสูงดุจเทวดา เพราะประกอบด้วยเทวธรรม ๗ ประการ คือ

๑. *บำรุงเลี้ยงบิดา มารดา*

๒. *ประพฤติอ่อนตนต่อบุคคลผู้เจริญในตระกูล*

๓. *พูดจาไพเราะเสนาะหู*

๔. *ละความส่อเสียด*

๕. *ละความตระหนี่เหนียวแน่น*

๖. *รักษาคำสัตย์*

๗. *ไม่โกรธ*

มนุษย์ผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ ท่านขนานนามว่า **มนุสฺส เทโว** แปลว่า *มนุษย์เทวดา*

มนุสฺสภูโต มนุษย์แท้ ๆ คือเป็นคนเต็มคนได้แก่บุคคลผู้เกิดมาเป็นคนแล้วได้รักษาศีล ๕ เป็นนิตย์มิได้ขาดมิได้ประมาทต่อศีล เพราะถือว่าเป็นมนุสสธรรม คือธรรมประจำมนุษย์ ธรรมที่ทำคนให้เป็นคน แต่มิได้บำเพ็ญกุศลจริยาอย่างอื่นอีกเช่นไม่ได้ให้ทาน ไม่ได้ฟังธรรมเป็นต้น มนุษย์อย่างนี้ ท่านขนานนามว่า **มนุสฺสภูโต** แปลว่า *มนุษย์แท้* ๆ คือเป็นคนเต็มคน เพราะมีคุณธรรมของคน

๓. **มนุสฺสติรจฺฉาโน** มนุษย์สัตว์ดิรัจฉาน ได้แก่มนุษย์ที่มีโมหะมาก ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักคุณของท่านผู้มีคุณ เช่น บิดามารดาครูบาอาจารย์ เป็นต้น เป็นมนุษย์ผู้ไร้ศีลธรรม ดื่มเหล้าเมาสุรา สูบฝิ่น กินกัญชา ทำอะไรทางกาย วาจาใจ ก็ขวาง ๆ ทำนองคลองธรรมมนุษย์อย่างนี้ท่านขนานนามว่า

มนุสฺสติรจฺฉาโน แปลว่า *มนุษย์สัตว์ดิรัจฉาน ดิรัจฉาน* แปลว่า *ผู้ไปขวาง* คือเดินทอดตัว ไม่เดินตั้งตัวเหมือนคน คนดิรัจฉานก็ฉันนั้น ทำอะไรก็ขวางธรรม คือ ผิดศีลธรรมอยู่เสมอ

๔. มนุสฺสเปโต มนุษย์เปรต ได้แก่มนุษย์ผู้มากไปด้วยความโลภ มากไปด้วยตัณหา ชอบลักเล็กขโมยน้อย โลภเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน ตีชิงวิ่งราวเป็นต้น แม้พวกที่เที่ยวขอทานมีบาดแผลเกรอะกรัง ก็จัดเข้าไปในประเภทนี้ด้วย

มนุสฺสเนรยิโก มนุษย์สัตว์นรก ได้แก่มนุษย์ผู้ดุร้าย หยาบคาย เที่ยวฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เที่ยวปล้นเอาทรัพย์สมบัติของคนอื่นด้วยการทารุณดุร้าย เช่นฆ่าเจ้าทรัพย์ตายบ้าง ตีจนบาดเจ็บสาหัสบ้าง เบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น ทรมานผู้อื่นสัตว์อื่น โดยอาการดุร้ายนานาประการ รวมความว่าเป็นคนไร้ศีลธรรม ไม่มีศีล ๕ ประจำตัวเลย มนุษย์เช่นนี้ท่านขนานนามว่า มนุสฺสเนรยิโก แปลว่า เป็นมนุษย์แต่ชื่อ ส่วนความประพฤติทางกายวาจาใจ นั้นเลวทราม ดุร้าย หยาบคายเหมือนกับสัตว์นรก

เท่าที่แสดงมานี้ก็พอจะชี้ให้เห็นแล้วว่า ศีลธรรมเท่านั้น เป็นเครื่องวัดบุคคล เป็นเครื่องแบ่งแยกบุคคล ให้มีประเภทต่าง ๆ กัน ถ้าผู้ใดไร้ศีลธรรมผู้นั้นก็ชื่อว่าเป็นคนไม่เต็มคนบ้าง เป็นคนเปรตบ้าง เป็นคนอสุรกายบ้าง เป็นคนนรกบ้าง เป็นคนดิรัจฉานบ้าง ถ้าผู้ใดมีศีลธรรม มีวัฒนธรรมอันดีงามผู้นั้นก็ชื่อว่า เป็นคนเต็มคน เป็นคนแท้ ๆ เป็นคนเทวดา

เพราะฉะนั้น ทางไปมนุษย์จึงได้แก่ศีล ๕ อันเป็นมนุสสธรรม คือธรรมประจำมนุษย์ ดุจได้วิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

ทางสายที่ ๒ จบ

อธิบายทางสายที่ ๓

คำว่า "**สวรรค์**" นี้ ตามรูปของศัพท์บาลี แปลว่า **เลิศด้วยดี** ก็ได้ แปลว่า **มีอารมณ์ดีงาม** ก็ได้ แปลว่า **อันสรรพสัตว์พึงถึงด้วยกรรมอันดีงาม** ก็ได้ แปลว่า **เป็นที่ข้องอยู่ติดอยู่แห่งสัตว์ทั้งหลาย** ก็ได้

รวมความว่า สวรรค์ แปลว่า *โลกเป็นที่อยู่ของเทวดา* มีแต่รูป เสียง กลิ่น รส อันดีงาม คือเป็นของทิพย์ ดีเลิศประเสริฐกว่าเมืองมนุษย์หลายเท่าในกามาวจรมีอยู่ ๖ ชั้นคือ:-

๑. *สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา*

๒. *สวรรค์ชั้นดาวดึงส์*

๓. *สวรรค์ชั้นยามะ*

๔. *สวรรค์ชั้นดุสิต*

๕. *สวรรค์ชั้นนิมานรดี*

๖. *สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัสดี*

สวรรค์ ๖ ชั้นนี้ ถัดกันไปตามลำดับ ที่แสดงมานี้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙ หน้าที่ ๕ ๓ ๑

ถาม. อะไรเป็นผู้นำสัตว์ ไปเกิดในสวรรค์ ?

ตอบ. มหากุศลเป็นผู้นำไป

ถาม. มหากุศล หมายความว่าอย่างไร มีกี่อย่างอะไรบ้าง ?

ตอบ. มหากุศล หมายความว่า กุศลมาก คือ มีหลาย ๆ อย่าง เช่น ให้ทาน ฟังธรรม เรียนธรรม เจริญกรรมฐาน ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า สร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล สร้างกุฏิ ขุดบ่อน้ำ ตักบาตร บูชาด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ของหอม เครื่องอาภรณ์ และบูชาด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาตร เสนาสนะ ยาแก้โรค เป็นต้น จนไม่สามารถจะนับได้ เรียกว่ามหากุศลทั้งนั้น เมื่อสรุปลงมาย่อ ๆ แล้วมีอยู่ ๘ อย่างคือ

๑.**ในเวลาทำบุญ มีความดีใจ** ปรารถนาให้ได้มรรค ผล นิพพาน คิดทำบุญเอง ไม่มีใครมาชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ได้ผลดีมาก คือ สามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยมั่งมีศรีสุข มีปัญญามาก หากออกเจริญสมถกรรมฐานก็จะได้บรรลุฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน มีพระโสดาบัน เป็นต้น

๒. **ในเวลาทำบุญ มีความดีใจ** ปรารถนาให้ได้มรรค ผล นิพพาน ไม่คิดทำบุญเอง มีผู้ชักชวนจึงทำ ผู้ที่

ทำบุญเช่นนี้ ได้ผลเป็นที่ ๒ คือ สามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยมั่งมีศรีสุข มีปัญญามาก แต่เป็นที่ ๒ ยังมีคนดียังมีคนแหลมกว่า หากออกเจริญสมถกรรมฐาน ก็จะได้ฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะได้บรรลุ ผล นิพพาน

๓. **ในเวลาทำบุญ มีใจเฉย ๆ** ปรารถนาให้ได้มรรค ผล นิพพาน คิดทำบุญเอง ไม่มีใครชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ได้ผลเป็นที่ ๓ คือสามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย มั่งมีศรีสุข มีปัญญาดี แต่เป็นที่ ๓ ยังมีคนดียังมีคนแหลม ยังมีคนเก่งกว่า หากออกเจริญสมถกรรมฐานก็จะได้ฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะได้บรรลุ มรรคผลนิพพาน

๔. **ในเวลาทำบุญ มีใจเฉย ๆ** ปรารถนาให้ได้มรรค ผลนิพพาน ไม่คิดทำบุญเอง มีผู้ชักชวนจึงทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ได้ผลเป็นที่ ๔ คือสามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย

มั่งมีศรีสุข มีปัญญาดี แต่เป็นที่ ๔ ยังมีคนดี ยังมีคนแหลม ยังมีคนเก่งกว่าอยู่ หากออกเจริญสมถกรรมฐานก็จะได้ฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน

มหากุศลทั้ง ๔ ข้อนี้ อยู่ในเกณฑ์ดีมากตามลำดับ ๆ กัน ถ้าใครจะทำบุญต่าง ๆ ขอให้ได้อย่างนี้จึงจะดี

๕. **ในเวลาทำบุญ มีความดีใจ** ไม่ปรารถนาให้ได้ มรรค ผล นิพพาน คิดทำบุญเอง ไม่มีผู้มาชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ ขาดปัญญาได้ผลเป็นที่ ๕ สามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย มั่งมีศรีสุข แต่ขาดปัญญา คือไม่มีปัญญา หากออกเจริญสมถกรรมฐาน ก็ไม่ได้ฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็ไม่ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน

๖. **ในเวลาทำบุญ มีความดีใจ** ไม่ปรารถนาให้ได้ มรรค ผล นิพพาน ไม่คิดทำบุญเอง มีผู้มาชักชวนจึงทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ขาดปัญญา ได้ผลเป็นที่ ๖ สามารถจะนำไป เกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไป

เกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย มั่งมีศรีสุข แต่ขาดปัญญา หากออกเจริญสมถกรรมฐานก็ไม่ได้ฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็ไม่ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน

๗. ในเวลาทำบุญ มีใจเฉย ๆ ไม่ปรารถนามรรค ผล นิพพาน คือทำบุญเอง ไม่มีใครชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญ เช่นนี้ ขาดปัญญา ได้ผลเป็นที่ ๗ สามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย มั่งมีศรีสุข แต่ขาดปัญญา หากออกเจริญสมถกรรมฐาน ก็ไม่ได้ฌาน หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็ไม่ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน

๘.ในเวลาทำบุญ มีใจเฉย ๆ ไม่ปรารถนามรรค ผล นิพพาน ไม่คิดทำบุญเอง มีผู้ชักชวนจึงทำ ผู้ที่ทำบุญ เช่นนี้ ขาดปัญญา ได้ผลเป็นที่ ๘ สามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย มั่งมีศรีสุข แต่ขาดปัญญา หากออกเจริญสมถ-กรรมฐานก็ไม่ได้ฌาณ หากออกเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็ไม่ได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน

มหากุศล ๔ ข้อนี้ก็ดีอยู่ เพราะขาดปัญญาจึงไม่สามารถจะได้ฌาน และไม่สามารถจะได้บรรลุมรรค ผล นิพพานในชาตินั้นได้ แต่จะเป็นปัจจัยให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานในภพชาติต่อ ๆ ไปได้

มหากุศลทั้ง ๘ นี้แหละ จะนำบุคคลไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือนำไปเกิดเป็นเทวดา คือไปเกิดในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง เหตุดังนั้นทางสายที่ ๓ คือ ทางไปสวรรค์ จึงได้แก่มหากุศล มีมหากุศลนำไป

ส่วนตัวอย่างในเรื่องนี้มีมาก เช่นมัฏฐกุณฑลีเทพบุตรได้ยังใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ตายไปแล้ว ไปเกิดในสวรรค์ ติณบาลเทพบุตรได้ร่วมอนุโมทนาในกฐินของเศรษฐี ตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์นันทิยมาณพได้สร้างศาลาถวายพระพุทธเจ้า ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ เป็นต้น

อธิบายขยายความในทางสายที่ ๓ มาพอสมควรแล้ว จึงขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

ทางสายที่ ๓ จบ

อธิบายทางสายที่ ๔

ทางสายที่ ๔ คือทางไปพรหมโลก ทางไปพรหมโลกนั้น ได้แก่อารมณ์ ๔๐ แบ่งเป็น ๗ หมวด คือ;–

๑. **กสิณ** ๑๐ มีปฐวีกสิณ อาโปกสิณ เตโชกสิณ วาโยกสิณ เป็นต้น

๒. **อสุภะ** ๑๐ มีซากศพที่มีสีเขียวขึ้นพอง ซากศพที่มีหนองไหลออก ซากศพที่ขาดครึ่งตัว เป็นต้น

๓. **อนุสสติ** ๑๐ มีพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวดานุสสติ เป็นต้น

๔. **พรหมวิหาร** ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

๕. **อรูปฌาน** ๔ มีอากาสานัญจายตนะ เป็นต้น

๖. **อาหาเรปฏิกูลสัญญา** พิจารณาอาหารโดยความเป็นของปฏิกูล

๗. **จตุธาตุววัฏฐาน** กำหนดธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม

ทั้ง ๔๐ นี้ เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐาน ผู้ที่เจริญกรรมฐานเหล่านี้ข้อใดข้อหนึ่ง เช่นเพ่งดิน เพ่งน้ำเป็นต้น จนได้บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ฯลฯ เมื่อตายแล้วย่อมได้ไปเกิดในพรหมโลก ชั้นใดชั้นหนึ่งตามสมควรแก่ฌานของตน ๆ ถ้าผู้ใดต้องการไปเกิดในพรหมโลกก็ต้องเจริญสมถกรรมฐานจนได้ฌานก่อน ผู้นั้นก็จะได้ไปเกิดในพรหมโลกตามประสงค์

ทางสายที่ ๑ ถึงสายที่ ๔ นี้ มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก ภายในพระพุทธศาสนาก็มี ภายนอกพุทธศาสนาก็มี เช่น อาฬาดาบส อุทกดาบส ผู้เป็นอาจารย์ของพระ-พุทธเจ้า เป็นต้น ได้เดินทายสายนี้มาแล้ว

ถึงแม้ว่าจะได้ฌานแล้วไปเกิดในพรหมโลกก็ตาม ยังไม่พ้นทุกข์ได้ ถ้าหมดบุญแล้วยังกลับมาสู่อบายภูมิได้อีก ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ:–

ในอดีตกาล ยังมีแม่ไก่ตัวหนึ่งไปยืนฟังพระสอนวิปัสสนากรรมฐานอยู่อย่างไม่รู้เรื่อง ในขณะนั้นมีเหยี่ยวตัวหนึ่งมาโฉบลงมาเอาไก่นั้นไปกินเป็นอาหาร เมื่อแม่ไก่ตัวนั้นตายไปแล้ว ได้ไปเกิดเป็นธิดาพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อ

นางอายุได้ ๑๕ ปี นางไปถ่ายอุจจาระมีหมู่หนอนมาแย่งกันกินอุจจาระเป็นกลุ่ม ๆ ก้อน ๆ อยู่ นางจึงเพ่งดูหนอนนั้นพร้อมทั้งบริกรรมในใจว่า "ปุฬุวกํ ปุฬุวกํ" แปลว่า *หนอน หนอน* ดังนี้ไม่นานก็สามารถเกิดวิตกยกจิตขึ้นสู่กองหนอน วิจารวนรอบอยู่กับกองหนอน ปีติเกิดขนลุกซู่ตามร่างกาย สุขมีความสบาย เอกัคคตา มีใจดิ่งอยู่กับอารมณ์อันเดียว เรียกว่าได้บรรลุปฐมฌาน เมื่อตายแล้วนางได้ไปเกิดในพรหมโลก ครั้นมาถึงศาสนาแห่งพระพุทธเจ้าของเรา **นางได้จุติจากพรหมโลกมาเกิดเป็นมนุษย์ ตายจากมนุษย์ไปเกิดเป็นนางสุกร** พระพุทธเจ้ากับพระอานนท์เข้าไปบิณฑบาตรในบ้าน เมื่อได้ทอดทัศนาการเห็นเช่นนั้นพระพุทธองค์จึงทรงแย้มพระโอษฐให้ปรากฏ พระอานนท์เถระจึงได้ทูลถามถึงเหตุนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสเป็นใจความว่า "**ดูกรณ์อานนท์ ตัณหาของสรรพสัตว์นี้หยาบมาก นางสุกรนี้ เมื่อก่อนเกิดเป็นแม่ไก่ ตายจากนั้นไปเกิดเป็นธิดาพระเจ้าแผ่นดิน ตายจากนั้นไปเกิดในพรหมโลกแล้วยังกลับมาเกิดในอบายภูมิ คือ นางสุกรเช่นนี้อีก**"

ตามตัวอย่างนี้ พอชี้ให้เห็นแล้วว่า ผู้ที่ได้ฌานแล้ว ยังกลับไปสู่ทุคติได้อีก เพราะกิเลสยังมีอยู่ เป็นเพียงข่มไว้ชั่วครู่ชั่วคราวเท่านั้น ยังละไม่ได้อย่างเด็ดขาด จึงจำเป็นต้องกลับมาสู่อบายภูมิได้อีก ดังหลักฐานในวิบังคบาลีรับรองความข้อนี้ไว้ว่า

อุกฺขิตฺตา ปุญฺญเตเชน กามรูปคตึ คตา
ภวคฺคมฺปิ จ สมฺปตฺตา ปุน คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ

ด้วยอำนาจแห่งบุญที่ตนทำไว้แล้ว สัตว์ทั้งหลายจึงได้ไปเกิดในพรหมโลก แม้ถึงภวัคคพรหมแล้ว ก็ยังกลับมาสู่ทุคติได้อีกดังนี้

เพราะฉะนั้นขอสาธุชนทั้งหลายจงอย่าพากันประมาทและนอนใจอยู่ เพียงแต่ทางสายที่ ๒ ถึงที่ ๔ นี้ยังไม่พ้นไปจากกิเลสะและกองทุกข์ได้ ยังไม่พ้นจากอบายภูมิไปได้อย่างแน่นอน ยังมีโอกาสจะต้องย้อนกลับสู่ทุคติได้อยู่ มีประตูอบายเปิดคอยไว้ทุกเมื่อ ปิดประตูอบายยังไม่ได้อย่างเด็ดขาด จงพากันรีบถ่อรีบพายต่อ ๆ ไป จนกว่าจะถึงพระนิพพาน

โน้นเถิด จะไม่เกิดเสียใจภายหลัง ทางสายที่ ๔ มีอรรถาธิบาย
ดังบรรยายมาด้วยประการฉะนี้

ทางสายที่ ๔ จบ

อธิบายทางสายที่ ๕

ทางสายที่ ๕ คือ ทางไปนิพพาน ได้แก่ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ดังบาลีที่ได้ยกขึ้นเป็นหัวข้อ ณ เบื้องต้นนั้นว่า

เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ พุทฺธา เตสญฺจ สาวกา
เอกายเนน มคฺเคน สติปฏฺฐานสญฺญินา

แปลว่า

พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกทั้งหลาย ได้ดำเนินไปแล้วสู่นิพพานด้วยหนทางสายใด ทางสายนั้นเป็นทางสายเอก อันนักปราชญ์รู้ทั่วถึงกันแล้วว่า สติปัฏฐานทั้ง ๔ ดังนี้

การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็คือการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั่นเอง อารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ วิปัสสนาภูมิทั้ง ๖ คือ.–

๑. *ขันธ์* ๕

๒. *อายตนะ* ๑๒

๓. *ธาตุ* ๑๘

๔. *อินทรีย์* ๒๒

๕. *อริยสัจจ์* ๔

๖. *ปฏิจจสมุปบาท* ๑๒

ย่อให้สั้น ได้แก่รูป กับ นาม รูปกับนามนี้ เกิดที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และกิเลสก็เกิดขึ้นตรงนี้เช่น เวลาตาเห็นรูป รูปนามเกิดแล้ว สีเป็นรูป เห็นเป็นนาม ถ้าเห็นรูปดีชอบใจเป็นโลภะ เห็นรูปไม่ดี ไม่ชอบใจ เป็นโทสะ เห็นแล้วเฉย ๆ ไม่มีสติกำหนดรู้เป็นโมหะ

ทางหูก็เหมือนกัน เช่น เสียง เป็น รูป หู (หมายเอาโสตประสาท) เป็นรูป ได้ยินเป็นนาม ได้ยินเสียงเพราะชอบใจ เป็นโลภะ ได้ยินเสียงไม่เพราะไม่ชอบใจเป็นโทสะ ได้ยินเสียงแล้วใจเฉย ๆ และไม่มีสติกำหนดรู้เป็นโมหะ

ทางจมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นรูปนามและเป็นเหตุให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นโดยทำนองเดียวกันนี้

ตามธรรมดาของชาวโลกทั่ว ๆ ไปแล้วเวลาจะดับไฟ ต้องเอาน้ำไปสาดหรือเทลงตรงไฟไหม้นั้น จึงดับได้ เช่น ไฟกำลังไหม้บ้าน ต้องเอาน้ำไปเทรดที่บ้านนั้น ไฟจึงจะดับได้ ฉันใด ผู้ที่จะดับกิเลส ก็ฉันนั้น กิเลสเกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ให้ดับกิเลสตรงที่ตา หู เป็นต้นนั้นเช่นกัน

วิธีที่จะดับได้นั้น ต้องพร้อมด้วยองค์ ๓ คือ

๑. **อาตาปี** มีความเพียรเผากิเลสให้ร้อนทั่ว ได้แก่ หมั่นขยันทำกรรมฐานมิให้ขาด

๒. **สติมา** มีสติกำหนดรูปนามอยู่เสมอ

๓. **สมฺปชาโน** มีสัมปชัญญะ คือ รู้รูปนามอยู่ทุก ๆ ขณะ เมื่อปฏิบัติถูกต้องตามองค์เช่นนี้ ติดต่อกันไปภายใน ๗ วัน ๑๕ วัน ๑ เดือน หรือ ๒ เดือน เป็นต้น จึงจะสามารถละกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงได้

ภาคปฏิบัติตามสติปัฏฐาน ๔ นั้น ทำทั้งนี้ คือ.–

๑. ให้เดินจงกรม ใช้สติจับอยู่ที่เท้า เวลายกเท้าขวาขึ้นให้ภาวนาในใจ **"ขวาย่างหนอ"** ใช้สติความรู้ตั้งแต่

เริ่มยก กลางยก สุดยก มิให้เผลอ ประมาณสัก ๓๐ นาที หรือ ๑ ชั่วโมง

๒. เดินแล้วให้นั่งลง นั่งขัดสมาธิ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวให้ตรงพอสมควร หลับตาให้เอาสติจับอยู่ที่ท้อง เวลาท้องพองขึ้น ให้ภาวนาตามว่า "**พองหนอ**" เวลาท้องยุบให้ภาวนาตามว่า "**ยุบหนอ**"

๓. ในขณะที่นั่งอยู่นั้น ถ้ามีเวทนาเกิดขึ้น เช่นเจ็บ ปวด เมื่อย คัน ก็ให้ใช้สติกำหนดตามอาการนั้น ๆ คือให้ทิ้งพอง ยุบ ก่อนแล้ว กำหนดอาการเจ็บว่า **เจ็บหนอ** ๆ จนกว่าจะหายไป ถ้าอาการปวดเกิดขึ้น ก็ให้กำหนดว่า **ปวดหนอ** ๆ ถ้าอาการเมื่อยเกิดขึ้น ก็ให้กำหนดว่า **เมื่อยหนอ** ๆ ถ้าอาการคันเกิดขึ้น ก็ให้กำหนดว่า **คันหนอ** ๆ จนกว่าจะหายไป เมื่อเวทนาหายไปแล้ว ให้กลับมากำหนด **พองหนอ ยุบหนอ** ต่อไป นั่งได้ประมาณสัก ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมง แรกทำจะนั่งเพียงวันละ ๕ นาทีก่อนแล้วค่อยเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐-๑๕-๒๐-๓๐ นาที ก็ได้

๔. เวลาใจคิดไปถึงเรื่องต่าง ๆ เช่น นึกถึงบ้าน นึกถึงการงาน ลูกหลานเป็นต้น ให้ใช้สติปักลงไปที่หัวใจพร้อมกับภาวนาว่า "**คิดหนอ ๆ**" จนกว่าจะหยุดคิด

เวลาโกรธ ก็ให้กำหนดว่า **โกรธหนอ** ๆ จนกว่าจะหายไป เวลาดีใจก็ให้กำหนดว่า **ดีใจหนอ** ๆ เวลาเสียใจก็ให้กำหนดว่า **เสียใจหนอ** ๆ เช่นกัน

๕. เวลานอน ให้เอาสติจับอยู่ที่ท้อง ภาวนาว่า **พองหนอ ยุบหนอ** จนหลับไปด้วยกัน ให้คอยสังเกตุให้ดีว่าจะหลับไปตอนพอง หรือจะหลับไปตอนยุบ ถ้าใครจับได้นับว่าดีมาก

แสดงเหตุแห่งการปฏิบัติเป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

๑. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *ได้สติปัฏฐานทั้ง ๔* ตามพระบาลีในพระไตรปิฎก

๒. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *เป็นผู้ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน*

๓. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *เป็นผู้ไม่ประมาท* เพราะไม่อยู่ปราศจากสติ

๔. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *เป็นผู้ปฏิบัติตรงและถูกต้องครบทั้ง ๓ ปิฎก* ดังหลักฐานเป็นเครื่องสาธกมีอยู่ว่า

สกลํปิ หิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ อาหริตฺวา

กถิยมานํ อปฺปมาทํเอว โอตรติ.

จริงอยู่ พระพุทธพจน์จบทั้งพระไตรปิฎก ที่พระนักเทศน์พระธรรมกถึกนำมาชี้แจงแสดงไขอยู่นั้น อยู่รวมลงสู่ที่แห่งเดียว คือ ความไม่ประมาทเท่านั้น

๕. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *ได้บำเพ็ญอัฏฐังคิกมรรคทั้ง ๘* อันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง

๖. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *ได้บำเพ็ญไตรสิกขาครบบริบูรณ์* คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ขณะเดินจงกรม หรือนั่งกำหนดอยู่นั้น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ บริสุทธิ์ จัดเป็นศีล ใจไม่เผลอจากรูปนาม จัดเป็นสมาธิ เห็นรูปนาม เห็นพระไตรลักษณ์ จัดเป็นปัญญา

๗. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า *ได้บูชาพระพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา* ดังที่ได้ตรัสแก่พระอานนท์เถระ ในคราวจะปรินิพพาน ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ มหาปริ-นิพพานสูตรว่า

โยโข อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา อุปาสโก วา อุปาสิกา วา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน วิหรติ เป็นต้น แปลเป็นใจความว่า

"ดูกรอานนท์บุคคลใด เป็นภิกษุก็ตาม เป็นภิกษุณีก็ตาม เป็นอุบาสกก็ตาม เป็นอุบาสิกาก็ตาม ถ้าปฏิบัติธรรมสมควรแก่นวโลกุตรธรรมทั้ง ๙ ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม คือ-เจริญปัฏฐาน ๔ ได้แก่เจริญวิปัสสนากรรมฐานนั่นเอง จนได้บรรลุ มรรค ผล นิพพานแล้ว บุคคลนั้น ชื่อว่าได้สักการะ ได้เคารพ ได้นับถือ และได้บูชาเรา ด้วยการบูชาอย่างสูงสุด" ดังนี้

๘. ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ชื่อว่า *ได้เป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์มาก* ดังที่ตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลาย ในเมืองไพสาลีว่า

ภิกฺขเว มยิ สสิเนโห ติสฺสสทิโสว เป็นต้น ใจความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความรักใคร่ในเรา ผู้นั้นจงเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เช่นกับพระติสสะนี้เถิด ถึงแม้ว่าพุทธบริษัทจะทำการบูชาเราด้วยของหอม และดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น ก็ยังไม่ชื่อว่า ได้บูชาเราอย่างแท้จริง เฉพาะผู้ที่เจริญวิปัสสนากรรมฐาน สมควรแก่มรรค ผล นิพพาน เท่านั้น จึงจะชื่อว่า ได้บูชาเราอย่างแท้จริง ดังนี้

แสดงผลแห่งการปฏิบัติเป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

๑. ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามที่บรรยายมานั้น จะทันปัจจุบันธรรม คือ สติทันรูปนาม มีการเผลอน้อย ขณะใดมีสติอยู่ขณะนั้นโลภ โกรธ หลง เกิดขึ้นไม่ได้ โลภ โกรธ หลงเปรียบเหมือนความมืด สติเปรียบเหมือนไฟฟ้าเมื่อเราดับไฟ ความมืดก็มา เมื่อเราเปิดไฟ ความมืดก็หายไปฉะนั้น

๒. เมื่อกำหนดทันปัจจุบันดีแล้ว จะรู้ลักษณะของรูปร่างได้ดีมากว่า อะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม

๓. เมื่อรู้รูปกับนามแล้ว จึงจะรู้พระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ เพราะพระไตรลักษณ์ปักอยู่กับรูปนาม อุปมาเหมือนตัวเสือ กับลายเสือ

รูปนาม เปรียบเหมือนตัวเสือ
พระไตรลักษณ์ เปรียบเหมือนลายเสือ

ตัวเสือ จะไปหากินวัวอยู่กลางทุ่ง ส่วน **ลายเสือ** ไปอยู่ในป่าเช่นนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ฉันใดข้อนี้ก็ฉันนั้น เมื่อเห็นตัวเสือก็ย่อมเห็นลายเสือ เมื่อเห็นรูปนามก็ย่อมเห็นพระไตรลักษณ์ อันนี้เป็นหลักของสภาวธรรม เกิดเฉพาะแก่ผู้ปฏิบัติเท่านั้น จะเกิดแก่ผู้ไม่ปฏิบัติไม่ได้เป็นอันขาด ดุจอาหารจะกินแทนกัน จะอิ่มแทนกันไม่ได้ ใครกินใครอิ่ม ใครกิน ใครอ้วน โบราณท่านว่า **กินเองจึงอ้วน**

๔. เมื่อรู้พระไตรลักษณ์แล้ว จึงจะได้บรรลุมรรคผล นิพพาน

ที่แสดงมานี้ แสดงผลโดยย่อ ถ้าจะแสดงผลโดยส่วนกลาง ผู้ปฏิบัติจะได้รู้แจ้งแทงตลอดวิสุทธิทั้ง ๗ คือ

๑. **สีลวิสุทธิ** มีศีลอันบริสุทธิหมดจดดี

๒. **จิตตวิสุทธิ** มีจิตอันบริสุทธิหมดจดดี

๓. **ทิฏฐิวิสุทธิ** มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิดี คือ เห็นรูปนาม ได้แก่ญาณที่ ๑

๔. **กังขาวิตรณวิสุทธิ** มีความรู้ความเห็นอันข้ามพ้นจากความสงสัยเสียได้ คือ หาย ความข้องใจสงสัยในรูปนาม และหายความข้องใจสงสัยในเหตุในปัจจัยของรูปนามได้ แก่ญาณที่ ๒

๕. **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ** มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ คือ รู้ทางถูกและทางผิด ละทางผิดแล้วยึดทางถูกต่อไป ได้แก่เห็น ความเกิดดับ ของรูปนาม ถึงอุทยัพพยญาณอย่างอ่อน

๖. **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ** มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิดำเนิน ไปโดยลำดับ ๆ คือเห็นความเกิดดับของ

รูปนาม เห็นเฉพาะความดับไปของรูปนาม เห็นรูปนามเป็นของน่ากลัว เห็นทุกข์โทษของรูปนาม เกิดความเบื่อหน่ายในรูปนาม อยากออกอยากหนี อยากหลุดพ้นจากรูปนาม มีใจเข้มแข็งตั้งใจจริง ปฏิบัติจริง มีใจเฉยๆ คือมีอุเบกขาเตรียมตัวเข้าสู่มรรค ผล นิพพาน เมื่อสรุปความแล้ว ได้แก่ญาณที่ ๔ อย่างแก่ จนถึงญาณที่ ๑๒

๗. **ญาณทัสสนวิสุทธิ** มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ คือ ถึงพระนิพพานแล้ว ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทประหานเรียกว่า ญาณที่ ๑๔ คือ มัคคญาณ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์

ถ้าจะแสดงผลแห่งการปฏิบัติโดยพิสดารแล้ว ผู้ปฏิบัติตามทางสายนี้ จะได้ผลเป็นคั่นๆ ถึง ๑๖ ประการคือ.—

๑. **นามรูปปริเฉทญาณ** รู้รูปนาม ได้แก่ถึงวิสุทธิข้อที่ ๓

๒. **ปัจจัยปริคคหญาณ** รู้เหตุปัจจัยของรูปนามได้แก่ถึงวิสุทธิ ข้อที่ ๔

๓. **สัมมสนญาณ** พิจารณารูปนามเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้แก่เข้าเขตวิสุทธิที่ ๕ อ่อน ๆ

๔. **อุทยัพพยญาณ** เห็นรูปนามเกิดดับ ได้แก่ถึงวิสุทธิที่ ๕ อย่างแก่

๕. **ภังคญาณ** เห็นเฉพาะความดับไปเฉพาะรูปนาม

๖. **ภยญาณ** เห็นรูปนามเป็นของน่ากลัว

๗. **อาทีนวญาณ** เห็นทุกข์เห็นโทษของรูปนาม

๘. **นิพพิทาญาณ** เกิดความเบื่อหน่ายในรูปนาม

๙. **มุญจิตุกัมยตาญาณ** อยากออก อยากหนี อยากหลุด อยากพ้น

๑๐. **ปฏิสังขาญาณ** มีกำลังใจเข้มแข็งดีตั้งใจจริงปฏิบัติจริง ไม่ยอมถอยหลัง

๑๑. **สังขารุเปกขาญาณ** มีใจเฉย ๆ อยู่กับรูปนาม ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ไม่กลัว ไม่เบื่อ ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย

๑๒. **อนุโลมญาณ** อนุโลม คือ ทวนญาณที่ ๔–๕–๖–๗–๘–๙–๑๐–๑๑ มาอีก และอนุโลมตามโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔

อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘

ญาณข้อที่ ๔ ถึงข้อที่ ๑๒ ได้แก่วิสุทธิข้อที่ ๖ ถ้าเทศน์วิสุทธิข้อที่ ๖ ก็คือเทศน์ญาณที่ ๔ ถึงญาณที่ ๑๒ นั้นเอง

๑๓. **โคตรภูญาณ** หน่วงนิพพานเป็นอารมณ์ ตัดขาดจาก โคตรของปุถุชน เข้าสู่เขต โคตร ของ พระอริยเจ้า ถึงพระนิพพานแล้ว แต่ยังไม่เต็มที่ ดุจคนถือสาส์นไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน ได้เห็นพระเจ้าแผ่นดิน อยู่บนหลังช้างแล้ว แต่ยังมิได้ถวายสาส์น หรือ อีกอุปมาหนึ่ง ดุจบุคคลผู้เป็นเป็นแม่ครัวทำกับข้าว เอาช้อนตักน้ำแกงมาชิมดู ย่อมจะรู้รสบ้างแล้วว่า เค็มหรือไม่เค็ม แต่ยัง ไม่ ได้ลงมือรับประทานแกงเต็มที่ ฉะนั้น อยู่ในระหว่างกึ่งกลางวิสุทธิที่ ๖ กับที่ ๗

๑๔. **มัคคญาณ** ตัดกิเลสได้เด็ดขาด คือ ละสักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวตน เรา เขา ละวิจิกิจฉา คือ ความสงสัยลังเลใจ ในข้อวัตรปฏิบัติ ในพระรัตนตรัย ใน บาป บุญ นรก สวรรค์ มรรค ผล นิพพาน อย่างเด็ดขาด

ละสีลัพพตปรามาส คือการปฏิบัติผิดจากพระพุทธศาสนา เช่น บูชาไฟ ยืนขาเดียวเหนี่ยวกินลม หรือแก้ผ้า กินหญ้าดุจโค เป็นต้น ญาณนี้ถึงพระนิพพานแล้ว คือ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ ญาณนี้เป็นโลกุตตระ

ผู้ปฏิบัติถึงขั้นนี้ จึงจะพิสูจน์ได้ว่า นรก เปรต อสุรกาย บุญ บาป สวรรค์ มรรค ผล นิพพาน เป็นของมีจริงแท้แน่นอน ถ้าปฏิบัติยังไม่ถึงนี้ ยังจะมีความสงสัยอยู่ตลอดไป

๑๕. ผลญาณ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นผลสืบมาจากมรรค ที่ได้ประหารกิเลสเด็ดขาดลงไปแล้ว ญาณนี้เป็นโลกุตตระ

๑๖. **ปัจจเวกขณญาณ** ย้อนกลับไปพิจารณากิเลสที่ละแล้ว ที่เหลืออยู่ ซึ่งจะต้องปฏิบัติ เพื่อละอีกต่อไป ญาณนี้เป็นโลกียะ ใช้มหากุศลเป็นเครื่องพิจารณา

ดังที่แสดงมานี้ เป็นผลแห่งการปฏิบัติตามสติปัฏฐาน ๔ โดยพิสดาร

ผู้ปฏิบัติผ่านญาณ ๑๖ ครั้งที่ ๑ เรียกว่า **เป็นพระโสดาบัน**

ผ่านญาณ ๑๖ ครั้งที่ ๒เรียกว่า **เป็นพระสกิทาคามี**

ผ่านญาณ ๑๖ ครั้งที่ ๓ เรียกว่า **เป็นพระอนาคามี**

ผ่านญาณ ๑๖ ครั้งที่ ๔ เรียกว่า **เป็นพระอรหันต์**

เมื่อปฏิบัติผ่านญาณ ๑๖ ถึง ๔ ครั้งเช่นนี้แล้ว จึงจะเป็นผู้อยู่จบ พรหมจรรย์ เป็นอันว่า ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในห้วงมหัณณพภพสงสารอีกต่อไปแล้ว.

ทางสายที่ ๕ จบ

สรุปความว่า วันนี้ได้เทศเรื่องทาง ๕ สาย คือ.–

สายที่ ๑ ทางไปอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสูรกาย สัตว์ดิรัจฉาน

ความโลภ พาไปเป็นเปรต อสุรกาย

ความโกรธ พาไปตกนรก

ความหลง พาไปเป็นสัตว์ดิรัจฉาน

สายที่ ๒ ทางไปมนุษย์ ได้แก่มนุษย์ คือ ศีล ๕ เป็นต้น

สายที่ ๓ ทางไปสวรรค์ ได้แก่มหากุศล มีให้ทาน ฟังธรรม จัดงานฉลองพัด ฉลองสมณศักดิ์ เป็นต้น

สายที่ ๔ ทางไปพรหมโลก ได้แก่อารมณ์ ๔๐ มีกสิณ ๑๐ เป็นต้น

สายที่ ๕ ทางไปนิพพาน ได้แก่สติปัฏฐาน ๔ มีกายานุปัสสนา เป็นต้น เรียกย่อ ๆ ก็คือ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน นั่นเอง ซึ่งเป็นธุระ อันสำคัญยิ่ง ในพระพุทธ-ศาสนา จุดหมายปลายทาง แห่งพระพุทธศาสนา อยู่ที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ในอดีตกาลก็ดี ในปัจจุบันกาลก็ดี ในอนาคตกาลก็ดี ย่อมเดินตามทางสายนี้สายเดียวเท่านั้น ดังบาลีที่ได้ตั้งไว้เป็นหัวข้อ เบื้องต้นนั้นว่า

เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ พุทฺธา เตสญฺจ สาวกา
เอกายเนน มคฺเคน สติปฏฺฐานสญฺญินา

แปลว่า

พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ได้ดำเนินไปแล้วสู่พระนิพพานด้วยหนทางเส้นใด ทางเส้นนั้นเป็นทางสายเอก อันนักปราชญ์รู้ทั่วถึงกันแล้วว่า สติปัฏฐานทั้ง ๔ ดังนี้

เพราะฉะนั้น ขอให้สาธุชนพุทธบริษัททั้งหลายจงพากันรีบลงมือ ปฏิบัติเสียแต่บัดนี้เถิด จะไม่เสียทีที่ ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา อันสรีระร่าง และทรัพย์ สมบัติของเรานี้ไม่มีสาระแก่นสารอะ ไรเลย ในเมื่อแตกตายสลาย ชีวิตลงไปแล้ว แม้ลูก ๆ หลาน ๆ จะเอาใส่ในปากให้คาบไป ก็ไปได้แค่ป่าช้าเท่านั้น เราท่านทั้งหลาย ควรจะรีบ ถือเอาสาระแก่นสารจากสกลกายอันนี้เสีย โดยเร็วพลัน อย่าประมาทอยู่ อย่ามัวผลัดวัน ประกันพรุ่งอยู่ ตนเท่านั้น เป็นที่พึ่งของตน คนอื่น ใครเล่าจะมา เป็นที่พึ่งแก่ เราได้ จงพากันรีบถ่อรีบพายเถิด ประเดี๋ยวตะวันจะสาย ตลาดจะวาย สายบัวของเราจะเน่า

อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ

ท่านทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม คือ จงพากันเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เสียแต่บัดนี้เถิด

ได้ชี้แจงแสดงพระธรรมเทศนามา ก็นับว่า สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

พิมพ์ที่โรงเรียนช่างพิมพ์เพชรรัตน์ อิสระภาพ กรุงเทพมหานคร
บ. เจียมจิต ผู้พิมพ์โฆษณา 2516 ☎ 61196